

ชื่อบ้านนามเมืองภาคใต้ (7)

พังงา

รองศาสตราจารย์ประพนธ์ เรืองณรงค์¹

จังหวัดพังงามีเขตการปกครอง 8 อำเภอ คือ อำเภอเมืองพังงา ตะกั่วป่า ตะกั่วทุ่ง คุระบุรี ท้ายเหมือง กะปง ทับปุด และเกาะยาว

พังงา

“พังงา” มาจากคำมลายูว่า “กัวลาหงา” หรือ “กรากงา” (Kuala Punggah) คำว่า “กัวลา” หรือ “กรา” แปลว่าปากน้ำ ส่วน “หงา” แปลว่า ที่ขนถ่ายสินค้าขึ้นจากเรือ (จาก Kamus Bahasa Melayu – Bahasa Thai) รวมความแล้วพังงา หมายถึง ปากน้ำเป็นที่เทียบเรือขนถ่ายสินค้า

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 อธิบายคำว่า พังงาไว้ 2 อย่างคือ หมายถึง นางงาม และหมายถึง เครื่องบังคับทางเสือเรือ คือ ไม้ติดหางเสือสำหรับมือจับ

สมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อเมืองกลางถูกพม่ายึดและเผาเมือง ผู้คนต่างอพยพหนีภัยมาตั้งชุมชน อยู่ที่ตำบลกรากงาอยู่บริเวณตรงปากน้ำแม่น้ำพังงา แขวงเมืองตะกั่วทุ่ง ผู้อพยพนั้น ส่วนใหญ่นอกจากจะมาจากเมืองกลางแล้ว ยังอพยพมาจากเมืองตะกั่วป่าก็มี เมื่อรวมกับชาวพื้นเมืองซึ่งส่วนมากเป็นชาวมลายู ซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ริมทะเล ทำให้บริเวณนั้นกลายเป็นชุมชนใหญ่ และกลายเป็นเมืองพังงา มีเจ้าเมืองปกครองดั่งเช่น พระยาณรงค์

เรืองฤทธิ์ประสิทธิ์สงคราม (เจิม) ซึ่งเคยเป็นยกกระบัตรเมืองตะกั่วทุ่ง

ภูมินามจากนิทานพื้นบ้าน

นิทานพื้นบ้านของชาวพังงาคือเรื่องตายนมดิ่งตามช้าง ตายนมดิ่งผู้นี้บ้างก็ว่าเป็นพี่ชายของนางยม โดยลูกชายตามองล่าและขายรำพัง ซึ่งเป็นตำนานของหาดทรายและเกาะต่างๆ แถบจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และมีเรื่องเล่าว่า...

ตายนมดิ่งลากหอก อาวุธคู่มือไปทางเขาสก ซึ่งปัจจุบันเขาสกอยู่ในเขตอำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลจากการลากหอกทำให้แผ่นดินแยกเป็นทางน้ำ หมู่บ้านนั้นจึงเรียกว่า “บางลากหอก” (คำว่า “บาง” หมายถึงทางน้ำเล็กๆ ที่แยกจากลำคลอง) ในที่สุดตายนมดิ่งก็ใช้หอกแทงตรงพุงช้างแล้วเอาด้ายใส่พุงใส่หม้อแกงเพื่อต้มกิน หมู่บ้านจึงชื่อว่า “วังหม้อแกง” (“วัง” ในที่นี้หมายถึง แอ่งน้ำลึก)

จากนั้นตายนมดิ่งนำงาช้างไปพังไว้ที่ริมภูเขา จึงเรียกภูเขานั้นว่า “เขาพังงา” คำว่า “พังงา” คือชื่อภูเขานี้ต่อมากลายเสียงเป็นพังงา และเป็นชื่อบ้านนามเมืองมาจนทุกวันนี้

¹ อธิบดีบรรณาธิการวารสารรัฐสมิธแล ปัจจุบันเป็นกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ราชบัณฑิตยสถาน

รวมความแล้วคำว่า “พังงา” มาจาก กัวลาหงา – กราหงา และเขาพิงงา ดังรายละเอียดที่กล่าวมาข้างต้น

สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาบริรักษ์ภูธร (แสง ณ นคร) เป็นเจ้าเมืองพังงา ต่อมายุบเมืองตะกั่วทุ่งให้ขึ้นกับเมืองพังงา ครั้นสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล ปรากฏว่าเมืองพังงา เมืองตะกั่วป่าขึ้นกับมณฑลภูเก็ต และย้ายศาลากลางจังหวัดพังงา ซึ่งเดิมตั้งอยู่ที่บ้านชายค่าย ไปตั้งใหม่ที่บ้านท้ายช้าง พร้อมกับเปลี่ยนชื่ออำเภอเมืองพังงาใหม่เป็น อำเภอท้ายช้าง และต่อมาได้เปลี่ยนชื่อกลับมาเป็นอำเภอเมืองพังงาตามเดิม

ตะกั่วป่า

มีการสันนิษฐานกันว่าชื่อเมืองนี้เป็นชื่อเดียวกับเมืองตะโกลาหรือตักโกลา ซึ่งปรากฏในคัมภีร์มหานิทเทศ และมิลินทปัญหาราว พ.ศ.500 “ตักโกลา” แปลว่าต้นกระวาน เป็นพันธุ์ไม้จำพวกเครื่องเทศ ชอบขึ้นในป่าดิบชื้น ผลมีกลิ่นหอมฉุน ใช้ปรุงอาหารและทำยา ตักโกลาตั้งอยู่ตรงบริเวณปากน้ำ หรือตรงบริเวณเกาะคอเขา ซึ่งเป็นท่าเรือสำคัญ ต่อมาตักโกลาถูกพวกโจระอินเดียนได้โจมตีและเผาเมือง จนกลายเป็นเมืองร้าง และทำให้ชื่อบ้านนามเมืองนี้เลือนหายไป

ต่อมาปรากฏชื่อเมือง “ตะกั่วกลาง” จากเอกสารตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นชุมชนพัฒนาขึ้นจากทรัพยากรสำคัญคือแร่ดีบุก ในยุคนั้นเรียกว่า “ตะกั่วดำ” ฉะนั้นชื่อเมืองตะกั่วกลาง อาจหมายถึง เมืองตะกั่วป่า เมืองตะกั่วทุ่ง และเมืองกลาง ซึ่งต่างเป็นเมืองสำคัญริมฝั่งทะเลอันดามัน

“ตะกั่วป่า” เป็นคำไทย อาจหมายถึง ตะกั่วที่ขุดได้จากดินซึ่งเคยเป็นบริเวณป่าดง แต่เมื่อพิจารณาจากคำมลายู ตะกั่วป่าน่าจะมาจาก “กัวลาปาเซร์” (Kuala Pasir) (กัวลา หรือกรา = ปากน้ำ, ปาเซร์ = ดินทราย) หมายถึง ปากน้ำที่มีดินทรายคือ “ปาเซร์” ภายหลังรวมเสียงเป็น “ปา” และ “ปา” ตามลำดับ

คำว่า “ปา” หรือ “ป่า” จากคำตะกั่วป่า ในพจนานุกรมภาษามลายู – ภาษาไทย ยังมีคำว่า “ปามะห์” (Pamah) หมายถึง ที่ราบลุ่มหรือทุ่งหญ้า รวมทั้งคำว่า “ปาดัง” (Padang) หมายถึง ทุ่งหญ้า, ที่ราบ ดังนั้นคำว่า “ปามะห์” ก็ดี หรือ “ปาดังก็ดี” เมื่อรวมเสียงแล้วกลายเป็น “ปา” หรือ “ป่า” ได้เช่นกัน

เมืองตะกั่วป่าเคยขึ้นกับเมืองกลางต่อมาขึ้นกับเมืองพังงา ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 5 มีการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล ซึ่งจากเดิมเมืองตะกั่วป่าเป็นหนึ่งในหัวเมืองของมณฑลภูเก็ต ครั้นมีการปกครองหัวเมืองจึงเปลี่ยนเป็นจังหวัด ปรากฏว่าในสมัยรัชกาลที่ 7 มีปัญหาเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก ทางกรจึงจำเป็นต้องยุบจังหวัดเป็นอำเภอ จังหวัดฝั่งทะเลตะวันตกที่เข้าเกณฑ์จึงถูกยุบเป็นอำเภอมี 2 จังหวัด คือ พังงาและตะกั่วป่า ปรากฏว่าเมื่อถึงเวลาประชุมผู้ว่าราชการจังหวัด พระยาศรีสกลไกรนุชิต ผู้ว่าราชการจังหวัดตะกั่วป่าเข้าประชุมล่าช้าไม่ทันกำหนดเวลา เนื่องจากการคมนาคมช่วงนั้นไม่สะดวกถนนอยู่ในระหว่างการก่อสร้าง เมื่อพระยาศรีสกลไกรนุชิตไปถึงที่ประชุม คณะกรรมการลงมติให้ยุบจังหวัดตะกั่วป่าเป็นอำเภอเสียแล้ว โดยปราศจากเสียงคัดค้านแต่อย่างใด ในที่สุดอำเภอตะกั่วป่าจึงขึ้นกับจังหวัดพังงามาจนทุกวันนี้

ตะกั่วทุ่ง

“ตะกั่วทุ่ง” ชื่อนี้ถ้าเป็นคำมลายูอินโดนีเซีย น่าจะมาจากคำว่า “กัวลาตุงกั” หรือ “กราทุงกั” คำว่า “กัวลา” หรือ “กรา” (Kuala) แปลว่า ปากน้ำ ส่วนคำว่า “ตุงกั” (Tunggang) แปลว่า ทางลาดชัน (จาก An Indonesian - English Dictionary) เมื่อรวมความแล้วหมายถึงปากน้ำที่มี ทางเดินลาดชัน คำว่า ตุงกั เมื่อออกเสียงสั้นๆ และรวดเร็วจะเหลือแต่หน้าคือ “ตุง” และต่อมา ปรับเสียงอย่างคำไทยกลายเป็น “ทุ่ง”

แต่เมื่อพิจารณาตะกั่วทุ่งอย่างคำไทยโดยตรง น่าจะหมายถึงแร่ตะกั่วที่อยู่ในดินหิน ในท้องทุ่ง ซึ่ง คู่กับตะกั่วป่าหมายถึง แร่ตะกั่วที่อยู่ในดินหินที่เป็น บริเวณป่าดง

เมืองตะกั่วทุ่งเดิมอยู่ที่เขตตำบลนาเตย อำเภอท้ายเหมืองปัจจุบัน ภายหลังแยกออกมาตั้ง เป็นเมืองบางคลี เมื่อเกิดสงครามพม่าตีเมืองกลาง ปรากฏว่าผู้คนอพยพมาอยู่ริมทะเลด้านใน คือบ้าน กะโสมและบ้านบางคลี ต่อมาเมื่อสงครามสงบ ทางกรจึงตั้งเมืองตะกั่วทุ่งที่บ้านกะโสมและบางคลี เป็นเมืองขึ้นของเมืองตะกั่วทุ่งอีกด้วย

สมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทางกรลดฐานะเมืองตะกั่วทุ่งให้ไปขึ้นกับเมือง ตะกั่วป่า ต่อมาภายหลังเมืองตะกั่วทุ่งถูกยุบรวม กับเมืองพังงา และมีฐานะเป็นอำเภอตะกั่วทุ่งมาจน ทุกวันนี้

คุระบุรี

“คุระ” มาจากคำมลายูว่า “กัวลา” หรือ “กระ” (Kuala) หมายถึงปากน้ำ อำเภอคุระบุรีจึง หมายถึง เมืองที่ตั้งอยู่ตรงปากน้ำ ทำนองเดียวกับ ที่มาและความหมายชื่ออำเภอกระบุรี จังหวัดระนอง

เดิมคุระบุรีชื่อกิ่งอำเภอคอเขา ต่อมาย้ายตัว อำเภอมาตั้งที่ตำบลคุระ จึงเปลี่ยนชื่อเป็นกิ่งอำเภอ คุระ เมื่อยกฐานะเป็นอำเภอ จึงเติมคำว่า “บุรี” เข้าไปเป็นคำมลายูรวมกับคำไทย

ช่องทางเดินเรือเข้าปากแม่น้ำตะกั่วป่า เรียกว่า “ปากกูรา” คือระหว่างหมู่เกาะระ เกาะพระทอง กับ ฝั่งอำเภอคุระบุรี โดยเฉพาะชื่อปากกูราหมายถึง ปากแม่น้ำ เพราะกูรามาคำมลายูว่า “Kuala” แปลว่า ปากแม่น้ำ ส่วนคำว่า “เกาะรา” หรือ “เกาะระ” ในเอกสารโบราณเขียนเป็น “กีระ” หรือ “กีรา” ล้วนมาจาก “คุระ” หรือ “กูรา” ซึ่งในคำมลายูมี ความหมายดังกล่าวข้างต้น

ชื่อหัวเมืองฝั่งอันดามัน ในสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เช่น กลางบางคลี ตะกั่วป่า ตะกั่วทุ่ง เกาะรา คุระ คุรอด พังงา ส่วนใหญ่ มาจากคำมลายู คือคำว่า “กัวลา” หรือ “กรา” (Kuala) ที่มีความหมายว่าปากน้ำ ซึ่งเป็นคำบอก ลักษณะทำเลที่ตั้งเชิงภูมิศาสตร์ ยกเว้นแต่ “คุรอด” น่าจะมาจากคำว่า “กูรัต” (Kurrat) ที่แปลว่า แสงสว่าง

ท้ายเหมือง

อำเภอท้ายเหมืองเดิมชื่อว่าอำเภอบึงมะพร้าว เพราะตั้งตัวเมืองอยู่ที่ตำบลบึงมะพร้าว ยุคนั้นชาวบ้านมักไปร่อนแร่หรือหาแร่ดีบุกบริเวณท้ายรางเหมือง ต่อมานานๆ เข้าก็เกิดชุมชนตรงนั้นว่า “ท้ายเหมือง” ทางการจัดตั้งเป็นหมู่บ้าน ตำบล และอำเภอท้ายเหมือง มาตามลำดับ

กะปง

ชื่ออำเภอนี้มาจากคำมลายูว่า “ก่าปง” (Kampung) แปลว่า หมู่บ้าน “ก่าปง” ภาษาเขมร แปลว่าท่าน้ำ “ก่าปง” คำมลายูอีกคำหนึ่งมาจาก “กัวลาปุงชะห์” หรือ “กราปุงชะห์” (Kuala Punggah) คำว่า “กัวลา” หรือ “กรา” ปากน้ำ “ปุงชะห์” แปลว่าขนลินค้ำขึ้นจากเรือ ซึ่งคำๆ นี้ เมื่อออกเสียงอย่างรวดเร็ว คำท้ายก็จะหายไปกลายเป็น “ปง” ดังนั้นกัวลาปงหรือกระปง จึงหมายถึง ปากน้ำเป็นที่ขนลินค้ำขึ้นจากเรือ

ในอำเภอกะปงมีเขาพระนารายณ์ ตั้งอยู่ที่ตำบลเหล ซึ่งเคยเป็นที่พบเทวรูป เช่น พระนารายณ์ พระศิวะ พระอุมา ซึ่งแสดงถึงร่องรอยอารยธรรมอินเดียเข้ามาสู่ภาคใต้ยุคนั้น

ทับปุด

ชื่ออำเภอนี้เมื่อแยกคำออกมาจะได้หมายถึง “ทับ” หมายถึงกระท่อม ส่วน “ปุด” หมายถึง พืชจำพวกต้นข่า แต่โตกว่ามีหลายชนิด เช่น ปุดนา ปุดช้าง เมื่อรวมความแล้วทับปุด จึงหมายถึง บริเวณกระท่อมที่พักในช่วงแรกที่ตั้งชุมชนใหม่ๆ มีต้นปุดขึ้นเป็นจำนวนมาก ภายหลังจึงเรียกว่าบ้านทับปุด ต่อมาในฐานะเป็นอำเภอทับปุด

เกาะยาว

ชื่อ เกาะยาว นี้เรียกตามลักษณะตัวเกาะแต่ก่อนหน้านั้น ชาวมลายูคงเรียกชื่อนี้ว่า “ปูเลาบันยัง” แปลว่า เกาะยาวเช่นกัน เกาะยาวมี 2 เกาะคือ เกาะยาวใหญ่และเกาะยาวน้อย มีที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่บนเกาะยาวน้อย ซึ่งในอดีตเกาะยาวเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านฝั่งทะเลอันดามันต่างอพยพหลบภัยศึกพม่า จากนั้นจึงจัดตั้งเป็นชุมชนขึ้นมาและเป็นชุมชนตั้งแต่นั้นมาจนถึงทุกวันนี้

ขอปิดท้ายด้วยชื่อบ้านนามเมืองของจังหวัดพังงา ซึ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวและเป็นชื่อสถานที่ที่ควรทราบถึงที่มาและความหมายดังต่อไปนี้

เกาะปันหยี (Panji) ชื่อนี้เป็นคำมลายู แปลว่าธงรูปสามเหลี่ยม แต่ปันหยีในวรรณคดีบทละครเรื่องอิเหนากลับหมายถึงโจร คือเจ้าชายหรือขุนนางปลอมตนเป็นโจรเข้าปล้นเมืองต่างๆ เพื่อกอบกู้เอกราช ในยุคที่ชาวชวาตกอยู่ใต้อาณาจักรวิชัยอิเหนาจึงได้นามว่า ระเด่นปันหยี (เจ้าชายปลอมเป็นโจร)

เกาะสิมิลัน (Sembilan) เป็นคำมลายู แปลว่าจำนวนเก้า หมายถึง หมู่เกาะสิมิลันประกอบด้วยเกาะจำนวน 9 เกาะ นอกจากนี้สิมิลันยังเป็นชื่อเกาะที่ 9 ในจำนวน 9 เกาะนี้ด้วย ดังนี้

1. เกาะบางู (Bahu) หมายถึง ทางที่ลาดลงมา “บางู” เป็นคำชาวโบราณหมายถึง หมู่บ้านเล็กๆ
2. เกาะบายู (Bayu) หมายถึง ลมพัดผ่านหรือมาจากลมพายุ และเป็นคำมลายูยืมคำสันสกฤต
3. - 4. เกาะเมียง เป็นเกาะสองเกาะติดต่อกัน อาจมาจากคำมลายูว่า “มีตัน” (Medan) เมื่อออกเสียงเน้นคำหน้าจึงกลายเป็น “เมียง” แปลว่าท้องทุ่งหรือที่มีมีตันไม่ใหญ่
5. เกาะปายัง (Payang) เป็นคำชาวโบราณ หมายถึง เรือหาปลาหรือแหขนาดใหญ่
6. เกาะปายัน อาจมาจากคำว่า “ปายาร์” (Payar) แปลว่าที่มีเรือลาดตระเวนหรือ “ปายน” (Payan) แปลว่าสถานที่ร่มรื่น
7. เกาะหุยง มาจากคำว่า “อุยง” (Uyong) แปลว่าปลายแหลม
8. เกาะห้า อาจมาจากคำมลายูว่า “ฮาลา” (Hala) แปลว่าทิศทางหรือฮาลามัน (Halaman) แปลว่าหมู่บ้าน
9. เกาะสิมิลัน ภาษาถิ่นมลายูว่า “สะมิแล” แปลว่าแก้ว คือเป็นเกาะที่แก้ว ซึ่งเป็นเกาะใหญ่ที่สุดในหมู่เกาะสิมิลัน

สุดท้ายก่อนจบชื่อบ้านนามเมืองพังงา ผู้เขียนขอแถมท้ายด้วยนิทานตำนานนางหงส์ หรือภูเขานางหงส์ ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอทับปุด คำว่า “นางหงส์” หมายถึงสาวสวย สอดคล้องกับคำว่า “พังงา” แปลว่า สาวสวยเช่นกัน ดังตำนานเล่าว่า...

ชายสองคนต่างเป็นสหายสนิทกัน คนหนึ่งชื่อนายเต่าบ้านอยู่พังงา อีกคนหนึ่งชื่อนายเฒ่าบ้านอยู่ทับปุด นายเต่ามีลูกสาวชื่อนางหงส์ ซึ่งเป็นที่หมายปองของบรรดาหนุ่มๆ แต่นางไม่ยอมรักรักชายใด วันหนึ่งนายเฒ่าออกปากคู่ของนางหงส์จากสหาย นายเต่าตกลงเพราะต่างรู้ใจกัน เมื่อขบวนขันหมากเจ้าบ่าวมาถึงบ้านเจ้าสาวที่พังงา นางหงส์ไม่เคยเห็นหน้าตาเจ้าบ่าว เข้าใจว่านายเฒ่าคงแกล้งตามชื่อเรียก นางจึงโกรธเข้าห้องปิดประตูพร้อมกับตะโกนด่านายเฒ่าอย่างไม่เกรงใจ

ฝ่ายเจ้าบ่าวรู้สึกอับอายและเสียใจ เลยขำขันขันหมากทิ้ง บริเวณตรงนั้นจึงกลายเป็น “เขาขันหมาก” ส่วนกระทะที่ถูกเจ้าบ่าวเตะจนกระทะปลิวว่อนภายหลังกลายเป็น “เขากระทะ”

ภายหลังนางหงส์พบนายเฒ่า นางตกตะลึงและเสียใจเพราะคาดการณ์ผิด แท้จริงแล้วนายเฒ่ายังหนุ่มแน่นและหล่อเหลา นางหงส์จึงนำดอกไม้ไปขอขมา แต่นายเฒ่ายังโกรธอยู่เลยขำขันดอกไม้ทิ้งทำให้นางหงส์เสียใจจึงกลั้นใจตาย ต่อมาร่างของนางจึงกลายเป็น “ภูเขานางหงส์” มาจนทุกวันนี้ ฝ่ายนายเฒ่ารู้สึกเศร้าโศกเสียใจจึงไปนั่งปลงชีวิตอยู่ริมฝั่งทะเล เมื่อตายแล้วก็กลายเป็น “เขาเฒ่า” อยู่ใกล้ทะเลบริเวณหน้าอำเภอทับปุดมาจนถึงทุกวันนี้

คำขวัญจังหวัดพังงา - “แร่หินล้าน
บ้านกลางน้ำ ถ้ำงามตา ภูเขาแปลก
แมกไม้จำปูน
บริบูรณ์ด้วยทรัพยากร”

ตราประจำจังหวัดพังงา - ภาพเรือขุดแร่
มีภูเขาเป็นฉากหลัง (หมายถึง ภูเขาช้าง) และมีรูป
เกาะตะปูอยู่กลางทะเล

